

ایران - چین و هویت نوین آسیایی

1- روند اصلاحات در چین

در حال حاضر می توان گفت که اساس سیاست های داخلی چین در ابعاد مختلف آن بر دو اصل بنیادین زیراستوار شده است:

- پیشبرد اصلاحات اقتصادی و تداوم و تعمیق سیاست درهای باز؛
- حفظ ثبات و آرامش سیاسی و اجتماعی و وحدت و یکپارچگی ملی برای تداوم اصلاحات؛
از ابتدای سال 1978 رهبران چین سعی کرده اند که اقتصاد کشورشان را از حالت "سوسیالیستی محض" و کنترل کامل دولت به حالتی تبدیل کنند که بازار، نقش بیشتری در آن داشته باشد. این اصلاحات اقتصادی و سیاست درهای باز که تاکنون از شتاب و رشد قابل ملاحظه ای برخوردار بوده است، از طریق توسعه تجارت خارجی، اصلاحات عملگراییانه و ایجاد زیرساخت های اقتصادی مناسب، صورت گرفته و از جمله مهمترین دلایل رشد 8 تا 9/5 درصدی تولید ناخالص داخلی چین بوده است.
افزایش صادرات و موازنه تجاری مثبت باعث گردید تا چین با دارا بودن 400 میلیارد دلار ذخیره ارزی تا پایان سال 2005، پس از ژاپن مقام دوم جهانی را در اختیار داشته باشد. پیش بینی می شود در فاصله سال های 2006-2010 میلادی تولید ناخالص داخلی چین حدود 7/5 تا 8 درصد رشد داشته باشد.

یکی از عناصر کلیدی برنامه های پنج ساله چین، سرمایه گذاری در بخش های زیربنایی شامل راه سازی، راه آهن، فرودگاه، ارتباطات الکترونیکی، نفت و گاز و بخش معدن می باشد. سیاست جاری دولت چین بر این مسأله تأکید دارد که برای کنترل تورم لازم است تعداد طرح هایی که توسط دولت حمایت و پشتیبانی می شود را محدود کرده و تنها به تعدادی طرح محدود دولتی اجازه فعالیت دهد و سرمایه های داخلی برای فعالیت ها و طرح های زیربنایی تخصیص پیدا می کنند. با این حال، یکی از مشکلات عمده اقتصادی این کشور "انحصارات دولتی" است که برنامه هایی از سوی دولت برای شکستن این انحصار پیش بینی شده است. از سال 1994 چندین بانک دولتی برای تأمین مالی پروژه های اقتصادی در راستای برنامه های پنج ساله اقتصادی تأسیس شده اند، از آن جمله بانک دولتی چین، بانک کشاورزی چین و بانک صادرات و واردات چین است. البته نظام بانکی چین متناسب با رشد اقتصادی آن توسعه پیدا نکرده است که برای رفع این نقیصه نیز از سال 2001 به بانک های خارجی اجازه فعالیت بانکی در چین داده شده است (بانک های خارجی قبل از این تنها دفتر نمایندگی داشتند که مجاز به فعالیت بانکی نبودند).

همزمان با اعلام سیاست اصلاحات و درهای باز و به منظور سرعت بخشیدن به برنامه های نوسازی کشور و استفاده از تکنولوژی، سرمایه و دانش فنی و مدیریت خارجی، این کشور 4 منطقه ساحلی را بعنوان مناطق ویژه اقتصادی اعلام کرد که این مناطق بعدها به 5 منطقه افزایش یافتند. در این مناطق، شرکت های خارجی می توانند خارج از مقررات داخلی چین، بر اساس نظام سرمایه داری و مقررات ویژه این مناطق، سرمایه گذاری نموده و از معافیت های ویژه مالیاتی بهره مند گردند.
در این مناطق بمنظور جذب بیشتر سرمایه های خارجی، سیاست های تشویقی و تسهیلات ویژه ای در نظر گرفته شده که از جمله نرخ مالیات بر درآمد شرکت های خارجی در این مناطق 15% می باشد (در سایر مناطق چین 33% می باشد). با این حال، دولت چین قصد دارد نرخ مالیات شرکت های خارجی را افزایش داده و با شرکت های داخلی یکسان نماید.

2- مناسبات ایران و چین

پس از پیروزی انقلاب، با توجه به سیاست کشورمان مبنی بر توسعه مناسبات با کشورهای اسلامی و جهان سوم، حجم مبادلات تجاری با چین نیز افزایش یافت. پس از استقرار جمهوری اسلامی و به ویژه پس از آغاز جنگ عراق و ایران، به تدریج جو اعتماد بیشتری میان دو کشور ایجاد شد و دو طرف علاقمندی خود را نسبت به توسعه مناسبات ابراز داشته و با ایجاد جو تفاهم، این روابط در زمینه های مختلف همواره رو به رشد و دارای سیر صعودی بوده است. در همین راستا، سفر رهبران و مقامات عالی رتبه دو کشور، روابط دو جانبه را هر چه بیشتر گسترش داده و تعمیق بخشیده است. سفر آیت الله هاشمی رفسنجانی رئیس وقت مجلس شورای اسلامی در تیر 1364 (1985 میلادی)، سفر حضرت آیت الله خامنه ای رئیس جمهوری وقت در اردیبهشت ماه 1368 (1989 میلادی)، سفر حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای کروبی ریاست وقت مجلس شورای اسلامی در آذرماه 1370 (1991 میلادی)، سفر جناب آقای رفسنجانی در شهریور 1371 (1992 میلادی)، سفر مقام محترم ریاست جمهوری، جناب آقای خاتمی در تابستان 1379 (2000 میلادی) و سفر حجت الاسلام جناب آقای کروبی در اسفند 1381 (2001 میلادی) از جمله سفرهای مقامات بلند پایه کشور ایران به چین هستند. علاوه بر این، در سال های اخیر برخی دیگر از مقام های کشورمان از جمله وزرای امور خارجه، کشاورزی، نفت، راه و ترابری، معادن و فلزات، بهداشتی، پست و تلگراف و تلفن (ارتباطات)، جهاد سازندگی، مسکن و شهرسازی،

اقتصاد و دارایی، بازرگانی، کار و امور اجتماعی، فرهنگ و ارشاد اسلامی و همچنین معاونان و مشاوران ریاست جمهوری در امور اجرایی، سیاسی، انرژی، تربیت بدنی، رئیس کل بانک مرکزی، معاونان مجلس شورای اسلامی، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، هیئت دوستی پارلمانی و معاونان بسیاری از وزارتخانه‌ها از جمهوری خلق چین بازدید و در حوزه وظایف خود با مسئولین این کشور گفتگو کرده‌اند. همچنین از طرف چین نیز رهبران و مقام‌های عالی‌رتبه از جمله یانگ شان کن - رئیس جمهور، لی پنگ نخست وزیر، ون لی رئیس کنگره ملی خلق، خوجین تائو معاون رئیس جمهور وقت و وزرای امور خارجه، کشاورزی، راه آهن، روابط اقتصادی و تجارت خارجی، بهداری، بازرگانی، مسکن، ماشین آلات و صنایع الکترونیک و وزیر ارتباطات حزب کمونیست چین و معاونان و مقامات برخی وزارتخانه‌های چین از جمهوری اسلامی ایران دیدار داشته‌اند. همچنین در فروردین ماه 1380 آقای "جیانگ زمین" در رأس هیأتی از ایران دیدن نمود. در این سفر 6 سند همکاری در زمینه‌های اقتصادی، علمی و فرهنگی امضاء شد که بر اساس آن همکاری‌های دوجانبه در عرصه نفت و گاز، بازرگانی، حمل و نقل، فن‌آوری اطلاعات و مبادلات فرهنگی و آموزشی گسترش یافت.

همچنین دو کشور در بسیاری از مسائل بین‌المللی و منطقه‌ای دارای دیدگاه‌های مشترکی هستند. ایران و چین خواهان افزایش نقش سازمان ملل در مسائل جهانی، ممانعت از بکارگیری سلاح‌های اتمی و شیمیایی، مخالف نظم نوین جهانی پیشنهادی از سوی آمریکا و استقرار نظم نوین سیاسی و اقتصادی با مشارکت همه کشورها بطور مساوی می‌باشند.

3- چشم انداز مناسبات دو کشور ایران و چین

سال هاست که نگاه به شرق و گسترش رابطه با کشورهای آسیایی جزو اولویت‌های سیاست خارجی ایران است. بر این اساس، تهران دارای روابط گسترده با اکثر کشورهای آسیایی است. مهمترین شرکای اقتصادی ایران در آسیا عبارتند از: ژاپن، چین و کره جنوبی و کشورهای اروپایی در مرحله بعدی قرار دارند.

در حال حاضر مناسبات اقتصادی تهران - پکن به حدود ده میلیارد دلار در سال میرسد و تراز تجاری به نفع ایران است. شرکتهای مختلف چینی در زمینه‌های گوناگون در بازار ایران فعالیت دارند و نزدیک به صد پروژه در ایران در اختیار شرکت‌های دولتی و خصوصی چینی می‌باشد.

پروژه‌هایی که اکنون توسط شرکتهای دولتی و خصوصی چین انجام می‌شود، طرح‌های اساسی، بنیادی و زیربنایی است. عرصه نفت و گاز یکی از میدان‌های جدید همکاری است و از ظرفیت بالایی هم برخوردار است و در این ارتباط قراردادهای توافقنامه‌های مهمی بین دو کشور به امضاء رسیده است.

پیش بینی می‌شود در سال‌های آتی حجم روابط تجاری دو کشور از مرز ده میلیارد دلار هم فرا تر برود. از بعد فرهنگی و آموزشی دو کشور دارای روابط تعریف شده و قابل اتکایی هستند. هر ساله در ایران و یا در چین هفته فرهنگی دو کشور برگزار می‌شود و هیات‌ها و تیم‌های هنری میان دو طرف در تردد هستند.

هر ساله، علاوه بر دانشجویانی که با ابتکار شخصی برای ادامه تحصیل به چین می‌روند، بین هشت تا پانزده دانشجو از ایران با بورس دولتی به چین اعزام می‌شوند و تعدادی دانشجوی چینی هم با پذیرش دولتی برای ادامه تحصیل به ایران می‌آیند. بنابراین همکاری‌های فرهنگی و علمی خوبی میان دو کشور برقرار است و در چارچوب گفت و گوی میان فرهنگ‌ها و ادیان، هر ساله هیات‌های مختلفی تبادل و پذیرایی می‌شود. بنابراین در یک جمع بندی اجمالی می‌توان گفت که روابط ایران و چین دارای تنوع و گوناگونی لازم بوده و در چشم انداز میان مدت، روابطی پایدار و قابل اتکا ارزیابی می‌شود.

4 - نقش انرژی و نفت و گاز در روابط ایران و چین

باتوجه به اینکه چین بازار بزرگ مصرف آینده دنیا است و ایران نیز یکی از بزرگترین تولیدکنندگان انرژی در جهان است، چین یک بازار قابل اتکاء برای ایران است و ایران نیز با توجه به ذخایر عظیم نفتی یک تامین کننده قابل اتکاء برای چین محسوب می‌شود. در حقیقت دو کشور ایران و چین در دو سوی آسیا از نظر اقتصادی مکمل یکدیگر قلمداد می‌شوند. کشور چین روز به روز نیاز بیشتری به مصرف انرژی دارد و ایران نیز به نوبه خود یکی از بزرگترین تولیدکنندگان نفت و گاز است.

از نظر دو طرف، امنیت انرژی و امنیت تولید و عرضه آن بسیار مهم است. شاید بتوان ادعا نمود در آینده نه چندان دور، امنیت تولید و عرضه نفت و گاز تا حد زیادی در گرو همکاری‌های راهبردی ایران و چین است.

همچنین چین برای توسعه خود نیاز به انرژی تمیز دارد و این انرژی تمیز تا حد زیادی در گرو مصرف گاز است که ایران یکی از بزرگترین تولیدکنندگان عمده آن است. پس می‌توان گفت سال‌های آتی، سال‌های مشارکت طلایی ایران و چین است. همکاری‌های ایران و چین در بخش انرژی با امضای تفاهم نامه مهم همکاری‌های بین دو دولت نهایی شده است. در سند تفاهم شده میان دو دولت موارد مهمی از جمله محورهای زیر قرار دارد:

- همکاری بلند مدت ایران و چین در زمینه نفت و گاز، بدین معنی که همکاری‌های دو طرف در عرصه همکاری‌های انرژی 25 تا 30 ساله خواهد بود و جریان صادرات نفت ایران به چین و خرید نفت توسط چین از ایران بصورت بلند مدت تضمین گردید. خرید

از ایران ، (LNG سالانه ده میلیون تن گاز طبیعی)

واگذاری بازار ده میلیون تنی گاز مایع به ایران از سوی چین یک تصمیم راهبردی تلقی می شود و در صورت توافق شرکت های دو طرف، این صادرات از یکی دو سال آینده آغاز و تا 25 سال ادامه خواهد داشت. واگذاری امتیاز توسعه برخی میدان های نفتی به چین، دولت ایران در یک تعهد متقابل، موافقت نموده است که امتیاز توسعه یکی از میدان های بزرگ نفتی خود را به چین واگذار نماید. این تصمیم برای دو طرف از اهمیت زیادی برخوردار است و شرکت های نفتی چین با این تصمیم ضمن دسترسی به چاه های استراتژیک منطقه نفتی خلیج فارس، به میدان رقابت بین المللی پای خواهند گذاشت.

5 - سطح مناسبات دو کشور و ظرفیت های آن

مناسبات تهران- پکن از نگاه سیاسی در سطح قابل قبولی قرار دارد. اما این مناسبات دارای ظرفیت های بالقوه ای است که می تواند بسیار بالا تر از آن چیزی باشد که اینک شاهد آن هستیم.

روابط ایران و چین از جهت اقتصادی و فرهنگی هنوز گنجایش توسعه زیادی دارد که بدلیل فقدان استراتژی و فراز و نشیب های موسمی از ثبات و پویایی لازم برخوردار نیست و دوطرف باید اقدامات موثری را برای رفع این مشکلات بعمل آورند. اقدام های ضروری برای اثر بخش تر کردن مناسبات دو قدرت آسیایی و ایجاد شرایط مساعد تر می تواند این قدم ها باشد:

اول: تبادل هیئتهای تجاری در دویخس دولتی و خصوصی افزایش یابد و بیشتر به آن پرداخته شود.

دوم: با ایجاد یک مکانیزم موثر به تبادل اطلاعات بروز و فرصتهای موجود در دو کشور همت بگماریم و در اصل قادر شویم اطلاعات، توانایی و تکنولوژی چین را به مردم و شرکتهای ایران منتقل کنیم و شرکت های چینی هم نسبت به سطح فناوری، تواناییها و ظرفیتهای واقعی ایران مطلع تر شوند.

سوم: توسعه همکاریهای بخشهای خصوصی اقتصادی دو کشور و تقویت روابط در صنایع کوچک و متوسط چین و ایران است. چهارم: برقراری تعرفه های خاص و حمایتی بین دو کشور و تعرفه های ترجیحی مانند تعرفه هایی که بین کشورهای عضو بلوک های وجود دارد که کالاها با مالیات و عوارض پایین تر بین آنان مبادله می شود. منظور از تعرفه های ترجیحی و حمایتی WTO اقتصادی یا برداشتن مشکلات از سر راه صادرکنندگان و واردکنندگان کالا است که قدرت رقابت را در بازار یکدیگر داشته باشند. مثلاً کیفیت پسته ایران چند برابر کیفیت پسته های موجود در بازار چین است اما به دلیل تعرفه زیاد، بازرگانان نمی توانند آن را وارد کنند و در عوض پسته های باکیفیت پایین تر بازار چین را قبضه کرده است.

پنجم: تلاش برای ایجاد یک مشترک خصوصی بین دو کشور نظیر بانک ایران و چین برای حمایت از همکاریها دو کشور و ایجاد تسهیلات تجاری، پولی و مالی برای بازرگانان دو کشور است. اینک نمونه چنین بانکی بین ایران و ژاپن وجود دارد. ششم: تشکیل شرکتهای مشترک حمل و نقل بین ایران و چین، این شرکت می تواند شامل خطوط هوایی، دریایی و ریلی مشترک باشد. این امر باعث خواهند شد کالاها ارزانتر به کشور مقابل حمل شود. باتوجه به اینکه اقتصاد دو کشور به سمت خصوصی سازی پیش می رود و بتدریج از نقش اقتصادی دولت کاسته می شود می توان وظیفه ایجاد شرکت مشترک حمل و نقل را به بخش های خصوصی دو طرف واگذار کرد. اگر چه ایران و چین معتقد به نظارت دولت بر اقتصاد هستند، اما امور اجرایی بهتر است در دست بخش خصوصی قرار گیرد و این به نفع دو کشور خواهد بود.

هفتم: ضرورت بعدی، برقراری سیستم اعتبارات حمایتی دولتی از سوی چین و ایران برای پشتیبانی از صنایع کوچک و متوسط است که دولت چین می تواند این اعتبارات را به مناطق آزاد ایران و صنایع کوچک و متوسط اختصاص دهد و ایران هم می تواند به مناطق غربی چین که در حال توسعه است توجه داشته باشد.

هشتم: باتوجه به مزیت های نسبی در ایران، نظیر ارزان بودن منابع انرژی، وجود منابع مختلف و ارزان بودن نیروی کار؛ بخشی از تکنولوژی تولید کالاها چینی به ایران منتقل شده و این کالاها با استاندارد چین تولید شود و در منطقه خاورمیانه و آسیای میانه بطور مشترک عرضه گردد.

نهم: باتوجه به ضرورت گسترش شناخت و تقویت تبادل اطلاعات بهنگام، شرایط رفت و آمد و تسهیلات ویزایی و گردشگری میان دو کشور بیشتر شود. چراکه مردم چین گمان می کنند که ایران فقط تولید کننده نفت است، در حالیکه ایران با دارا بودن منابع عمده دیگر همچون نیروی کار ماهر، تولیدات متنوع دیگر، کارخانجات تولیدی معظم، صنایع سنگین، پتروشیمی و غیره می تواند یک شریک قوی و مطمئن برای چین در غرب آسیا و خاورمیانه باشد و این اطلاعات باید به مردم چین داده شود و روابط گردشگری می تواند روند صحیح گردش اطلاعات را تقویت کند. ایران- چین و همکاریهای آسیایی امروزه روابط ایران و چین از دیدگاه و اشنگنن، در چارچوب منافع آمریکا ارزیابی نمی شود، زیرا این روابط زمینه ساز انسجام و هماهنگی کشور های آسیایی است و این انسجام با منافع غرب و ایالات متحده سازگار نیست.

در عوض ایران و چین در آسیای متحد دارای منافع راهبردی هستند و هر اقدامی که بتواند کشور های آسیایی را بهم نزدیک تر نماید

در حوزه منافع تهران - پکن ارزیابی می شود. ایران و چین می دانند که کشورهای آسیایی دارای اشتراکات زیادی با یکدیگر هستند. آسیا از جمعیت، وسعت زیاد و منابع طبیعی غنی برخوردار است و کشورهای آسیایی فرصتهای خوبی برای همکاری دارند. چین مدت هاست که برای مقابله آرام و صبورانه با " جهانی سازی" بدنبال یک هویت نوین آسیایی است و ایران می تواند پرچمدار این " هویت آسیایی" در غرب قاره آسیا باشد. بویژه آنکه در سالهای اخیر، نگاه ایران بر همکاری با کشورهای آسیایی متمرکزتر شده است. بر این اساس، ایجاد یک شبکه ارتباطی از چین تا اروپا که بتواند کشورهای چین، روسیه، هند، ایران، پاکستان، افغانستان و آسیای غربی و مرکزی را در بر گیرد، نیاز و ضرورت فعلی آسیا می باشد. این حرکت می تواند در قالب یک گذرگاه ترانزیتی به عنوان شاهرگ حیاتی یک اتحادیه اقتصادی تعریف شود. اگر چه اختلافاتی میان کشورهای منطقه آسیا بطور جسته و گریخته وجود دارد. اما با مکانیسم هایی که آنها برای حل اختلافات خود تعریف نموده و ایجاد کرده اند می توان امیدوار بود که دامنه این منازعات از داخل این اتحادیه فراتر نرود و بطور مسالمت آمیز و مناسبی حل و فصل شود، اگر چه این ساز و کارها مانع از تهدید آنها از سوی قدرت های فرامنطقه ای نمی شود ولی ایران و چین در دو سوی آسیا می توانند نقطه های اتکای قابل توجهی باشند. این ایده خیلی هم با ذهن رهبران آسیایی فاصله ندارد و کشورهای آسیایی به تدریج دریافته اند که برای حفظ قدرت و منافع خود باید " هویتی منطقه ای" دست و پا کنند و ضرورت چنین همبستگی رادر قالب " سازمان همکاریهای شانگهای" و " گنت و گوهای" آسیایی دریافته اند. این کشور ها در عمل مشاهده کرده اند که عمده مشکلات آنها ناشی از سو استفاده قدرتهای فرا منطقه ای از وجود اختلافات موجود و بعضا جزیی میان این کشورها می باشد. بنابر این قطعاً وجود چنین اتحادیه ای برای کشورهای عضو جامعه بزرگ آسیا ضروری بوده و با توجه به پتانسیلهای بالای این کشورها، کارایی بسیاری در همبستگی و رفع اختلافات میان کشورهای این قاره ایفا خواهد نمود.

دکتر فریدون وردی نژاد